

ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΚΡΟΔΕΞΙΑΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ: Η ΔΙΑΧΥΣΗ ΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ALT-RIGHT ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΑΛΟΓΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΩΜΑ

Κωστής Παπαϊωάννου

Διευθυντής Σημείου για τη μελέτη και αντιμετώπιση της Ακροδεξιάς

Θα ήθελα να ξεκινήσω με μια διαπίστωση που ενδεχομένως ακουστεί παράδοξη: Έχουμε μικρή «καθαρή» ακροδεξιά κοινοβουλευτική αποτύπωση σε σχέση με τα κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα και τις δυναμικές που αναπτύσσονται. Η ελληνική κοινωνία σε επίπεδο αντιλήψεων δείχνει να παράγει περισσότερη Ακροδεξιά από όση «καθαρή» Ακροδεξιά ψηφίζει. Διαπιστώνουμε πως αντιδραστικές και ενδεχομένως προβληματικές ιδέες για τη δημοκρατία και τις ελευθερίες διεισδύουν σε μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού, δεν περιορίζονται στο αυστηρά οριζόμενο ως ακροδεξιό μέρος του πολιτικού φάσματος. Οι αντικειμενικές συνθήκες δημιουργούν μεγαλύτερη ζήτηση για αντιδραστικές θέσεις και σχήματα από όσα αυτή τη στιγμή υπάρχουν. Πιστεύω επίσης πως διανύουμε μια μεταβατική περίοδο κατά την οποία δεν έχουν αποκρυσταλλωθεί τα δεδομένα. Αφενός δεν έχουν ακόμα αφομοιωθεί οι συνέπειες της καταδίκης της Χρυσής Αυγής. Μετά τον δεύτερο βαθμό και την έκτιση των ποινών θα είναι αλλιώς. Εκεί θα φανεί καθαρά ποιοι από τους διευθυντές της εγκληματικής οργάνωσης θα έχουν οριστικά εξουδετερωθεί και ποιοι θα συνεχίσουν να διεκδικούν πολιτικό ηγετικό ρόλο στο δεξιό άκρο του πολιτικού φάσματος.

Αφετέρου, η Ακροδεξιά καλύπτει χώρο στο εσωτερικό της συντηρητικής παράταξης και μέρος της συγκυβερνά όχι ως κυβερνητικός εταίρος αλλά ως συνιστώσα του κυβερνώντος κόμματος. Δεν αναφέρομαι μόνο στα τρία πιο προβεβλημένα στελέχη του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού που προσχώρησαν και ανέλαβαν υπουργικές θέσεις αλλά και σε άλλα πρόσωπα με

θέσεις πέραν της παραδοσιακής συντηρητικής παράταξης. Μπορεί αυτό να θεωρηθεί και δείγμα της ελληνικής εκδοχής της «ορμανοποίησης» της ευρωπαϊκής Δεξιάς.

Ποιες είναι οι συνθήκες που ευνοούν την «κοινωνική ακροδεξιά», τη διάχυση αντιδραστικών θέσεων σε μεγάλο μέρος του κοινωνικού σώματος, η οποία ως φαινόμενο υποτιμάται με την χρήση του όρου «συντηρητικοποίηση»;

Στην έρευνα του Σημείου για τη μελέτη και αντιμετώπιση της Ακροδεξιάς αναφορικά με τους δείκτες ακροδεξιάς συγκρότησης¹ επιλέξαμε 10 «σκληρές» θέσεις (ρατσιστική βία, «καλή» Χρυσή Αυγή, αστυνομική καταστολή χωρίς περιορισμούς, έμφυλη βία και ρόλος των γυναικών, pushbacks με κίνδυνο θανάτων, αντιτσιγγανισμός, αντισημιτισμός, αποτίμηση δικτατορίας, εκτρώσεις) που συγκροτούν μια σκληρή αντιδραστική ακροδεξιά ταυτότητα. Το 7,5% συμφώνησε τουλάχιστον με 8 από τις 10 θέσεις ενώ ένα περιμετρικό 15% ασπάζεται τις περισσότερες. Το 25% δηλαδή των ερωτηθέντων τείνουν να υιοθετήσουν την αντιδραστική ατζέντα. Πώς αυτοπροσδιορίζονται οι περισσότεροι; Ως συντηρητικοί.

Ιδιαίτερη σημασία έχουν ορισμένα ευρήματα για τις χαμηλότερες ηλικίες. Στην ηλικιακή ομάδα 17-34 παρατηρούμε πολύ ανοιχτές αντιλήψεις σε ορισμένα κοινωνικά ζητήματα, χωρίς αυτές να εντάσσονται απαραίτητα σε μια συνολικά προοδευτική στάση. Συχνά συναντάμε μια «à la carte» ριζοσπαστικοποίηση, την οποία ενίοτε η Ακροδεξιά αντιλαμβάνεται και εκμεταλλεύεται. Ο ίδιος νέος άνθρωπος μπορεί να είναι ριζοσπαστικός σε θέματα αυτοπροσδιορισμού και έμφυλων δικαιωμάτων και ταυτόχρονα υπέρ της θανατικής ποινής ή των pushbacks ακόμα και όταν κινδυνεύουν να καθούν ανθρώπινες ζωές. Δίπλα στην ισχυρή υποστήριξη για τον χωρισμό Κράτους-Εκκλησίας και την κατάργηση του ομολογιακού μαθήματος των θρησκευτικών, που είχαμε βρει σε προηγούμενη έρευνα του Σημείου², συναντάμε ισχυρή αποδοχή των τελετουργικών διαδικασιών που σχετίζονται με την έννοια της πολιτισμικής ταυτότητας, όπως ο σχολικός αγιασμός. Γενικά, σε ό,τι θεωρείται στοιχείο εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας εμφανίζονται πολύ πιο συντηρητικοί οι νέοι από ό,τι σε άλλα θέματα και είναι αυτό κρίσιμο για την κατανόηση του φαινομένου.

Επίσης, σε θέματα που έχουν «δουλευτεί» στην κοινή γνώμη, όπως η χορήγηση ιθαγένειας στα παιδιά μεταναστών που γεννιούνται στην Ελλάδα, είναι μεγάλη η μεταστροφή από τις αντιδραστικές θέσεις που βλέπαμε στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 2010. Τώρα πλέον είναι αποδεκτή η πολιτογράφηση των παιδιών. Άρα, πρόκειται για ιδεολογικές μάχες οι οποίες πρέπει να δίνονται και φέρνουν αποτελέσματα όταν δίνονται.

Ειδικά για το πολίτευμα και τους θεσμούς, ιδίως ενόψει των 50 ετών δημοκρατικού βίου που θα γίνουν ενδεχομένως γήπεδο για απόπειρες αναθεωρητισμού: Η κοινοβουλευτική δημοκρατία αντλεί ιστορικά κύρος από την αίγλη της Μεταπολίτευσης και την απαξίωση της δικτατορίας.

¹ Πού βρισκόμαστε το 2022; Ακροδεξιές τάσεις της ελληνικής κοινωνίας. Ιούνιος 2022 σε συνεργασία με την aboutpeople, διαθέσιμο στο [link](#).

² Νεολαία και θρησκεία: Κοινωνικές διεργασίες και ρήξεις. Οκτώβριος 2021 σε συνεργασία με την Prorata, διαθέσιμο στο [link](#).

Γίνεται εμφανές ότι αυτή η επίδραση έχει ηλικιακό όριο. Οι χαμηλές ηλικιακές ομάδες γνωρίζουν ένα σύστημα το οποίο σε καμία περίπτωση δεν εμπιστεύονται. Ας δούμε το 2023 με τα μάτια ενός εφήβου. Πόσο υπερασπίσιμη και πολύ περισσότερο ελκυστική είναι μια δημοκρατία σε συνθήκες φυσικής καταστροφής και κρατικής καταβύθισης; Το δημοκρατικό βίωμα έχει ξεθυμάνει. Αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης τείνει να αποτυπώνεται σε θέσεις όπως «όλοι οι πολιτικοί είναι διεφθαρμένοι», δηλαδή ένα κατ' εξοχήν ακροδεξιό, αντικοινοβουλευτικό σλόγκαν ιδιαίτερα ελκυστικό στους νέους όπως και η διατύπωση της ανάγκης «να υπάρξει ένα εθνικό κόμμα στην Ελλάδα» που συγκινεί σχεδόν το 50%.

Μια νέα ελληνική Alt-Right συγκροτείται ως πολιτική δύναμη, με τις εσωτερικές της αντιφάσεις και μετατοπίσεις. Χρειάζεται προσοχή, δεν είναι ίδια τα τρία κοινοβουλευτικά κόμματα, η Ακροδεξιά δεν είναι συμπαγής· έχει σημαντικές εσωτερικές διαφοροποιήσεις. Οι Σπαρτιάτες εμφανίζονται πιο σκληροί, βρίσκονται πολύ κοντά στη Δικτατορία, είναι φανατικοί της θανατικής ποινής και πρόσκεινται εμφανώς στη Χρυσή Αυγή. Ακόμα κι εδώ βλέπουμε μια μετατόπιση προς τις θέσεις και τον λόγο του γερμανικού AfD, της Εναλλακτικής για τη Γερμανία. Στην Ελληνική Λύση βρίσκει μεγαλύτερη απήχηση η συνωμοσιολογία των εμβολίων και η Νίκη ακολουθεί. Συγκροτητική βάση της τελευταίας εμφανίζεται περισσότερο η Ορθοδοξία. Παρόλο όμως που υπάρχουν επιμέρους σημαντικές διαφοροποιήσεις, ένα συνειδητό διακριτό μέρος ψηφοφόρων γνωρίζει καλά γιατί ψηφίζει Ακροδεξιά ή και νεοφασιστικά κόμματα. Εννοώ ότι οι ψηφοφόροι της Ακροδεξιάς έχουν διακριτό στίγμα σε μια σειρά από θέματα.

Αυτή η Alt-Right εμπεριέχει τις συνέχειες και τις ασυνέχειες της μεταπολιτευτικής Ακροδεξιάς. Διατηρεί θέσεις των νοσταλγών της δικτατορίας και της βασιλείας, δηλαδή τη βασιλοχουντική Ακροδεξιά της πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου. Εμπεριέχει τη δεύτερη φάση της δεκαετίας του '90, με την έκρηξη της ξενοφοβίας και τα πρώτα σκιρτήματα του Μακεδονικού, που ενισχύθηκε με τη μάχη των ταυτοτήτων. Τέλος, έχει στοιχεία της δυναμικής ανόδου της τρίτης φάσης, δηλαδή κρυσταλλώνει τη μεταμνημονιακή είσοδο του νεοναζιστικού περιθωρίου στην κεντρική σκηνή και την έξαρση της οργανωμένης ρατσιστικής βίας. Η τέταρτη αυτή φάση, μετά την καταδίκη της Χρυσής Αυγής το 2020, είναι η φάση μιας νέας Alt-Right, ακόμα υπό διαμόρφωση και με ισχυρούς εσωτερικούς ανταγωνισμούς αλλά με μεγάλο δυνάμει ακροατήριο. Σταθερό υπόβαθρο παραμένει μια ευρωπαϊκή εκδοχή θεωριών λευκής ανωτερότητας, ο νέος μεταφασιστικός εθνικισμός που έχει στο στόχαστρο τη μετανάστευση και το Ισλάμ.

Είναι η φωνή των θιγόμενων από τον κοσμοπολιτισμό συντηρητικών, των αδικημένων από την παγκοσμιοποίηση. Κρίσιμο πως η νέα Alt-Right ανέρχεται μιλώντας για ελευθερίες και δικαιώματα γύρω από την πολιτισμική ταυτότητα. Πολιτεύεται ως «κόμμα-ενάντια-στα-κόμματα» προβάλλοντας τον εθνικό χαρακτήρα ως υπέρβαση της διάκρισης Αριστερά-Δεξιά. Σε περίοδο ταχείας κρυστάλλωσης των αντιδραστικών θέσεων, κυριαρχούν εθνικισμός, милитарισμός, αντιμεταναστευτικός ρατσισμός, προνοιακός σοβινισμός, αντιεπιστημονικός ανορθολογισμός και παραδοσιακή πατριαρχία.

Το 2023 με την πυκνότητα σε γεγονότα καταστροφών, από το δυστύχημα στα Τέμπη ως τις φωτιές και τις πλημμύρες με μακροχρόνιες συνέπειες, ίσως ενισχύσει την ανάπτυξη ενός ολόκληρου μοτίβου με «ακροδεξιόστροφή» απόληξη. Κομβικά σημεία του η καλλιέργεια κλίματος ξеноφοβίας από μεγάλα ΜΜΕ, η τεράστια εθνική φυσική καταστροφή, η αίσθηση διαρκούς επικείμενου κινδύνου, η επίκληση εξωτερικού εχθρού, η δημιουργία εσωτερικού εχθρού, η δαιμονοποίηση των μεταναστών, οι κρατικές δομές σε αδυναμία ανταπόκρισης σε στοιχειώδεις ανάγκες, η δημιουργία ισχυρού αισθήματος ανασφάλειας, οι αυτονομημένοι θύλακες και οι ένοπλες πολιτοφυλακές, η στοχοποίηση υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι θεωρίες συνωμοσίας και η παραπληροφόρηση, η ασθενής αντιπολίτευση, η τροφική κοινωνία πολιτών και κινημάτων με αντιρατσιστικό πρόσημο.

Το τοπίο αυτό πρέπει να ιδωθεί σε συνδυασμό με την έλλειψη λογοδοσίας για μείζονες υποθέσεις, όπως οι παράνομες υποκλοπές, οι παράνομες επαναπροωθήσεις, το πολύνεκρο ναυάγιο της Πύλου. Συνολικά έχουμε αποδυνάμωση των ελεγκτικών μηχανισμών και των Ανεξάρτητων Αρχών, πλημμελή (επιεικώς) λειτουργία της Δικαιοσύνης. Έχουμε επίσης μια νέα πολιτική αρχιτεκτονική: Κυριαρχία της συντηρητικής παράταξης με γονατισμένη τη δημοκρατική αντιπολίτευση και ηττημένη την Αριστερά σε κοινοβουλευτικό και κοινωνικό επίπεδο. Δηλαδή δεξιά κυβέρνηση με ακροδεξιά αντιπολίτευση σε μια κοινωνία που συντηρητικοποιείται και απομακρύνεται από τις αρχές μιας ανοιχτής δημοκρατικής κοινωνίας.

Όσο τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα αλλά και οι κραυγαλέες ανεπάρκειες του «επιτελικού μοντέλου» κρατικής διοίκησης δημιουργούν ρηγματώσεις στο κυβερνητικό αφήγημα, θα μοιάζει ελκυστικότερη επιλογή ή και μονόδρομος για την κυβερνητική παράταξη να αναδεικνύεται στον ισχυρό πόλο απέναντι στην «λαϊκιστική Ακροδεξιά». Πρόκειται για το «μοντέλο Μακρόν», δηλαδή την ανάδειξη ως κυρίαρχου του δίπολου Κεντροδεξιά-Ακροδεξιά, στο οποίο αναγκαστικά οι δημοκρατικές δυνάμεις συσπειρώνονται απέναντι στην Ακροδεξιά. Ταυτόχρονα επιλογές κυβερνητικές θα κρατάνε ανοιχτούς τους διαύλους με το ακροδεξιό ακροατήριο: Καλλιέργεια κλίματος ξеноφοβίας, ρητορική υπερσυντηρητική σε ζητήματα ασφάλειας, επαμφοτερίζουσα στάση σε θέματα όπως οι νέες ταυτότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης και άλλα κυβερνητικά στελέχη που επισήμως υιοθέτησαν και ενίσχυσαν αστήρικτες θέσεις και θεωρίες για εμπλοκή μεταναστών στις πυρκαγιές του Έβρου. Πρόκειται για ευθεία ενίσχυση, κανονικοποίηση και νομιμοποίηση της ρητορικής του μίσους που οδήγησε και σε εγκλήματα μίσους, όπως η λειτουργία αυτόκλητων πολιτοφυλακών και «κυνηγών κεφαλών» λίγες μέρες μετά.

Απέναντι σε αυτό το δεδομένο, ο λόγος που κυριαρχεί, ο λόγος που αρθρώνουμε είναι κατά τη γνώμη μου ελλιπής ή λαθεμένος. Είναι μέρος του προβλήματος. Είναι λόγος επίκρισης που περιορίζεται να λέει τι κακή που είναι η Ακροδεξιά.

Ποιοι πρώτοι μα ελάχιστα πειστικά υψώνουν το δάχτυλο της επίκρισης; Φιλελεύθερες ελίτ που αποκόπηκαν πλήρως από τα κοινωνικά και ταξικά συμφραζόμενα της ελληνικής κρίσης της τελευταίας 15ετίας, όπως έκαναν και αλλού με πρώτο και καλύτερο παράδειγμα τη Γαλλία.

Ανήγαγαν τα πάντα σε μια πολιτισμική αναφορά περί κρίσης, μιλούσαν διαρκώς για τον λαϊκισμό των άκρων. Αυτή η ανιστόρητη θεωρία νομιμοποίησε ή νοηματοδότησε την Ακροδεξιά. Αναφέρομαι στην εκτεταμένη χρήση του «αντιλαϊκισμού» ως δραστικού εργαλείου εξοβελισμού από τη δημόσια σφαίρα όχι πια του λαϊκισμού αλλά του λαϊκού. Αυτός ο «αντιλαϊκισμός» είχε ως κύριο στόχο την Αριστερά αλλά ενίσχυσε την Ακροδεξιά. Αυτό λειτούργησε συνδυαστικά με έναν ιδιότυπο πολιτικό ελιτισμό που κατίσχυσε στην ΕΕ με βασικό επιχείρημα πως το πολιτικό σύστημα αδυνατεί να αντιμετωπίσει την κρίση που δημιουργήσε, τα κόμματα προτάσσουν το κομματικό συμφέρον και υποκύπτουν στις συντεχνίες, άρα χρειάζονται λύσεις που υπερβαίνουν το παρόν πολιτικό σύστημα. Αυτός ο τεχνοκρατικός μεσσιανισμός που είδαμε στην κοντινή Ιταλία επίσης συναρτάται με την ακροδεξιά στροφή. Έτσι δημιουργήθηκε το παράδοξο δίπολο: Ο αντιλαϊκιστικός λόγος, κήρυκας μιας «αριστοκρατικής» διακυβέρνησης από εκλεκτούς και ειδικούς συναντά τον ισοπεδωτικό αντικοινοβουλευτικό λαϊκισμό του πεζοδρομίου. Αυτόν ακριβώς που υποτίθεται ότι πολεμά.

Εκεί άρχισε και τελείωσε η συζήτηση περί «υγειονομικής ζώνης απέναντι στην Ακροδεξιά». Έχει αναλυθεί ότι έχει νόημα κάτι τέτοιο μόνο αν γίνει εγκαίρως. Όταν έρχεται αργοπορημένα λειτουργεί αντίστροφα, εμφανίζει την Ακροδεξιά ως αντισυστημική διωκόμενη δύναμη. Θα μου επιτρέψετε να πω ότι με πολλή επιφυλακτικότητα ακούω και τις παλινωδίες περί απαγορεύσεων συμμετοχής στις εκλογικές διαδικασίες που προσφέρουν κάθε φορά τζάμπα ρεκλάμα στον καταδικασμένο διευθυντή εγκληματικής οργάνωσης.

Εν κατακλείδι, ζητούμενο στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ είναι πώς απέναντι στον δεξιό λαϊκισμό που ορθώνει τις ξενοφοβικές ρατσιστικές και εθνικιστικές άμυνες θα συγκροτηθεί και θα αντιπαρατεθεί μια άλλη συλλογική βούληση με βάση τα κοινά αισθήματα για την υπεράσπιση της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Κάποιοι μιλάνε για την ανάγκη ενός υγιούς αριστερού λαϊκισμού που θα συμπεριλάβει τους πτημένους της αριστείας, τους αδικημένους της παγκοσμιοποίησης ειδικά στο momentum της κρίσης του νεοφιλελεύθερου ηγεμονικού σχηματισμού. Αναφέρομαι στη Mouffe Chantal³.

Συντηρητική μετατόπιση σημαίνει διεύρυνση και ένταση των πολέμων της κουλτούρας, επίθεση στο πεδίο των έμφυλων δικαιωμάτων, νέες μάχες των σχολικών βιβλίων και των σχολικών προγραμμάτων του σχολείου, νέες μάχες ταυτοτήτων. Στις συνθήκες αυτές ο αφ' υψηλού σπληνευτικός λόγος περί της «κακής Ακροδεξιάς» δεν αρκεί. Χρειάζεται ένας συνεκτικός πολιτικός λόγος που θα απαντά στις υπαρκτές αγωνίες και τα τεράστια ζητήματα της κοινωνίας. Κυρίως, λόγος που θα αποτελέσει ένα άλλο υπόδειγμα, λόγος κοινωνικής ενδυνάμωσης που εκτείνεται από την καθημερινότητα του πολίτη και φτάνει στη θωράκιση της κοινωνίας από τις απειλές της ανισότητας, της κλιματικής κρίσης, της καταρράκωσης των θεσμών. □

³ M. Chantal, *Για έναν αριστερό λαϊκισμό*, 2023.